

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Стеблюк С. В.

ВСТУП

Закон України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа» змінили підходи до результатів навчання молодших школярів. Формування ключових та предметних компетентностей стало пріоритетним завданням в організації освітнього процесу у 1–4 класах. Державним стандартом початкової освіти визначено освітні галузі, з-поміж яких інформатична. Її метою є формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційно-комунікаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, власного та суспільного добробуту, навичок безпечної та етичної діяльності в інформаційному суспільстві¹.

Інші освітні галузі включають змістові лінії, що передбачають володіння молодшими школярами сучасними комп'ютерними технологіями у межах програми. Наприклад, мовно-літературна освітня галузь сприятиме розвитку в учнів умінь створювати прості медіатексти відповідно до комунікативної мети; природнича освітня галузь спрямована на розвиток уміння знаходити, систематизувати інформацію про навколишній світ, використовувати технічні прилади і пристрої для пошуку інформації й представляти інформацію у вигляді малюнку, схеми, графіки, тексту, презентації.

Володіння медіаграмотністю стало ключовим питанням для сучасних закладів загальної середньої освіти. Це зумовлено й іншими чинниками, що мають місце в освітньому просторі: інтеграцією української освіти у міжнародну спільноту, дистанційним чи змішаним навчанням, створенням медіапродукту, спілкуванням інформаційними засобами, змінами у суспільному житті.

Підкреслимо, що оволодіння медіакомпетентністю стає й культурологічною проблемою. Інформаційне суспільство потребує формування медіакультури, особливо у часи російської військової

---

¹ Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

агресії проти України. За визначенням дослідників, медіакультура – це система потреб, орієнтацій, знань, умінь, навичок та інших соціальних характеристик особистості, сформованих і розвинених у процесі перебування в медіасередовищі з використанням саме засобів мас-медіа заради отримання соціальної інформації. Медіакультура особистості входить до складу інформаційної культури, яка своєю чергою є часткою комунікативної культури, а та – складовою загальної культури особи. Стає зрозумілим, що формування медіакультури є поетапним процесом: медіаосвіта, медіаграмотність, інформаційна культура².

Науково-практичні основи цього процесу закладаються у початковій школі. Слід зважити, що відповідно до чинного законодавства у закладах освіти створюються класи з інклюзивним навчанням. Відтак, Постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 за № 957 затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти³, якою передбачено забезпечення дітей з особливими освітніми потребами доступу до освітнього процесу, доступності території, будівель, споруд, забезпечення універсального дизайну тощо. У класах з інклюзивним навчанням молодші школярі з ООП здобувають освіту на основі адаптації змісту навчального предмета чи модифікації. Це вимагає від учителя класу й асистента вчителя диференційованого підходу до оволодіння медіапродуктами, що забезпечить можливість соціалізуватися дітям у суспільному просторі. Рівний доступ до освіти є основним принципом діяльності закладів освіти в Україні. Актуальність дослідження проблеми щодо формування медіаграмотності в учнів початкової школи є на часі й зумовлена інноваціями в освітній галузі.

1. Теоретичні аспекти розвитку медіаграмотності в інклюзивному освітньому середовищі

Концепція впровадження медіаосвіти спрямована на розвиток медіаграмотності в Україні, підготовку здобувачів освіти у цьому напрямі, розвитку у них медіакомпетентності. Визначено принципи медіаосвіти: патріотизм, громадянська спрямованість, орієнтування

---

² Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч. посібн. / О. Т. Барішполець, Л. А. Найдюнова, Г. В. Мироненко, О. Є. Голубева, В. В. Різун та інш. / за ред. Л. А. Найдюнової, О. Т. Барішп ольця. К. : Міленіум, 2009. 440 с.

³ Постанова Кабінету Міністрів України. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. 15.09.2021 за № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

на морально-етичні якості та ін.⁴ Кінцевим результатом є медіаграмотність, що сформульована у Концепції «Нова українська школа» як ключова компетентність.

Наше дослідження проблеми щодо формування медіаграмотності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями (далі ІІ) охоплює дві взаємопов'язані складові: упровадження медіаосвіти для учнів з ІІ та розвиток у них медіаграмотності.

Медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій⁴.

Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Отже, головною метою медіаосвіти є формування медіаграмотності, що сприятиме розвитку медіакультури.

Медіаосвіта молодших школярів з ІІ, на наш погляд, включає систему знань, умінь, навичок, спрямованих на оволодіння медіапродуктами у межах адаптованих чи модифікованих програм з метою формування у них демократичних та морально-етичних цінностей у процесі використання мас-медіа. Медіаграмотність, як результат медіаосвіти, передбачає здатність особистості критично сприймати, аналізувати і перевіряти інформацію отриману через медіа, оцінювати, використовувати та створювати медіапродукти.

Термін «медіапродукт» включає дві складові. За Великим тлумачним словником української мови під «продуктом» розуміють речовий або інтелектуальний результат людської праці...Наслідок, витвір, результат чого-небудь⁵; медіа – вебсайти або інші джерела

---

⁴ Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голова. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

інформації, що передають, зберігають та відтворюють інформацію, що впливає на громадську думку⁶.

Медіапродукція розглядається нами як процес створення продукту для визначеної аудиторії за допомогою різних медіаплатформ та засобів комунікації. Це відеопродукція (відеороліки, фільми, відеоблоги), аудіопродукція, текстова продукція, мультимедійні проекти (веб-сайти, відеоігри), графічна продукція (ілюстрації, фотографії, графіки та дизайн), соціальні медіа (засоби спілкування через соціальні мережі).

Проблема формування медіаграмотності у початкових класах у центрі вивчення низки науковців. Л. Султанова, М. Прокофьева вказують, що медіаграмотність є необхідною навичкою цифрової епохи та інструментом освоєння соціального та комунікаційного середовища. Складниками її є медіаосвіта, медіакультура, критичне мислення, громадянська відповідальність⁷.

Систему роботи над медіапродуктами у початковій школі розкрито колективом авторів⁸, які акцентують увагу на таких питаннях: передавання інформації через текст, зображення; ілюстрація, комікс та алгоритм їх створення, реклама й цінності тощо. Ними рекомендується уроки-практикуми та уроки-творчості з виготовлення медіапродуктів, інсценізації медіатекстів.

Ураховуючи вимоги Концепції Нової української школи, вченими деталізується методика роботи з медіапродуктами за освітніми галузями Державного стандарту початкової освіти. Як приклад, І. Старагіна у навчально-методичному посібнику розкриває практичні засади роботи з медіатекстами для предметів мовно-літературної освітньої галузі (українська мова та читання)⁹. Авторкою подано методичний коментар щодо створення ілюстрацій до комп'ютерної гри, аудіокниги, трейлерів.

---

⁶ Словник з медіаграмотності. URL: <https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/slovyk.pdf>

⁷ Султанова Л., Прокофьева В. Медіаграмотність як інструмент освоєння соціального та комунікаційного середовища. IV Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Кам'янець-Подільський, 19 травня 2022 р. / редкол. Т.В. Калинюк (відп. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 166 с.

⁸ Медіаграмотність у початковій школі : посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Ганик О. В., Голощапова В. В., Дегтярьова Г.А., Іванова І. Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкрєбець О. О., Янкович О. І. / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

⁹ Старагіна І. П. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі . навчально-методичний посібник / за редакцією О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020 . 58 с.

У посібнику В. Байдик, О. Проніна схарактеризовано формування медіакомпетентності з предмету «Я досліджую світ»¹⁰. Вивчаючи тему «Здоровий спосіб життя», школярі знайомляться з рекламою продуктів харчування, одягу. Завданням стало поррахувати кількість реклами про їжу, обґрунтувати, яка саме реклама сподобалася. Творча робота передбачає складання меню для кав'ярні. Значна увага спрямована на медіавиховання через спецкурс «Я в медіапросторі», мета якого розкрити учням поняття з проблеми створення медіапродуктів, формувати критичне мислення. Запропоновано конспект заняття «Реклама – потужний двигун». Заняття передбачає емоційне налаштування, уведення проблемного питання, демонстрацію відео про рекламу, історію виникнення та її ролі у житті суспільства. Дотримання принципу зв'язку з життям є провідним. З метою формування творчого мислення, уваги, здатності розробити простий медіапродукт учні створюють рекламу яблука, попередньо об'єднавшись у групи. Така інтерактивна взаємодія сприяє формуванню мовлення дітей з інтелектуальними порушеннями, створює ситуацію успіху.

Систему розвитку в молодших школярів умінь створювати медіапродукти визначено С. Дубовик, А. Готмар¹¹. Цей процес включає забезпечення мотивації до роботи з медіапродуктами; розкриття теоретичних відомостей про поняття у сфері медіапростору; види медіапродуктів та їх особливості; набуття досвіду застосування медіа в мовленнєвій діяльності; створення авторських медіапродуктів. Ученими виокремлено види вправ: аудіальні – прослуховування пісень, аудіозаписів різного роду повідомлень; візуальні – розгляд фото, колажів, реклами; аудіовізуальні – перегляд відеоматеріалів, мультфільмів, уривків художніх фільмів.

У контексті нашого дослідження вкрай важливо з'ясувати сучасні підходи до формування медіаграмотності у дітей з інтелектуальними порушеннями. Діти з інтелектуальними порушеннями – це група дітей з різним ступенем інтелектуального розвитку та адаптації до навколишнього середовища. Вони характеризуються особливістю сприймання та реагування на інформацію.

---

¹⁰ Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі : навч.-метод. посібник / уклад. : В. В. Байдик, О. В. Проніна; за заг. ред. В. В. Байдик. Лисичанськ, 2021. 66 с.

¹¹ Дубовик С., Готмар А. Формування в молодших школярів умінь створювати медіапродукти. *Молодий вчений*, 2 (90), 2021. 171–175. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-33>

С. Трикоз, Г. Блеч¹² зацентровують увагу на психологічних особливостях молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. Ученими подається характеристика молодшого шкільного віку, який закладає основи міжособистісних відносин; спрямування на пізнання навколишнього світу; формування абстрактно-логічного мислення, довільної пам'яті, що допомагає розкрити зв'язки між предметами та явищами.

Учні з ІІ мають обмежену здатність до абстрактного мислення, аналізу та розв'язання складних завдань, тому в освітньому процесі перевага надається конкретній та послідовній формі пояснення матеріалу, виконання завдання. Обмежена здатність до комунікації ускладнює можливість виражати свої думки та потреби. Увага вчителя та асистента учителя має бути звернена на сенсорну гіперчутливість дитини, особливо при застосуванні відеоматеріалів, аудіозаписів.

Педагогічні засади у роботі з дітьми з ООП розглянуті А. Колупасевою. Авторка аналізує їх особливості за сферами: когнітивною, навчальною, фізичною, поведінковою, комунікативною. Узагальнюючи дослідження ученої, констатуємо той факт, що учні слабо засвоюють навчальний матеріал, мають низькі природні здібності, наявна девіантна поведінка, спостерігається затримка розвитку комунікаційних навичок, виникають проблеми з побудовою висловлювань. В окремих дітей з тяжким і дуже тяжким порушенням розвитку є проблеми з навичками самообслуговування¹³.

У роботі із дітьми з інтелектуальними порушеннями застосування медіапродуктів сприятиме розвитку когнітивних процесів та видів мовленнєвої діяльності. Йде мова про прослуховування звукозаписів, уведення в освітній процес візуальних медіа для розвитку навичок читання, складання творів, розповідей, міркувань із застосуванням малюнків, піктограм, картин. Використовуючи медіапродукти, школярі з інтелектуальними порушеннями можуть спільно обговорювати життєві ситуації, створювати власні відеопроекти, проводити пошукову роботу із застосуванням Інтернет-джерел.

Систему корекційно-розвиткових вправ та завдань для дітей з ООП розроблено в системі інклюзивного навчання вчителями-практиками. Відтак, рекомендуються вправи такого типу: «Порівняння предметів»,

---

¹² Трикоз С. В., Блеч Г. О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

¹³ Колупасва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. А. А. Колупасва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с

«Четвертий зайвий», «Буває – не буває»¹⁴; «Загадкові картинки», «Лабіринт для розвитку уваги», «Танграм» та ін.¹⁵

Таким чином, нами окреслено теоретичні основи формування медіаграмотності у початковій школі. Визначено зміст ключових понять, розкрито наукові підходи учених до проблеми дослідження, схарактеризовано особливості дітей з інтелектуальними порушеннями.

2. Шляхи розвитку медіаграмотності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями

З метою визначення шляхів формування медіаграмотності у початковій школі з інклюзивним навчанням нами з'ясовано зміст програмових вимог до оволодіння медіа. Означене питання розкрито у Державному стандарті початкової освіти та Типових освітніх програмах за ред. О. Савченко та за ред. Р. Шияна. В обидвох програмах визначено термінологію та систему засвоєння медіа на адаптаційно-ігровому та основному етапах початкової школи.

Для аналізу нами взято одну із змістових ліній «Досліджуємо медіа» Типової освітньої програми для учнів 1–2 та 3–4 класів¹⁶ ¹⁷. Пропонований зміст включає такі питання: уявлення про медіа, медіаграмотність. Призначення (мета) і цільова аудиторія (Хто буде це дивитися / слухати? Чому?). Правдива і неправдива інформація. Візуальні медіа. Книжка як джерело інформації. Періодичні друковані видання (журнал, газета). Фотографія як джерело інформації (наприклад: пейзаж, портрет, сюжетна світлина). Малюнок як джерело інформації. Комікси. Аудіовізуальні медіа. Мультфільми. Улюблений герой. Кіноафіша (інформаційне призначення). Колір, звук, музика в мультфільмах. Критерії добору мультфільмів для перегляду. Інтернет. Загальне уявлення про віртуальне спілкування, етику віртуального спілкування, безпеку в Інтернеті. Комп'ютерні ігри як джерело навчання, розвитку і відпочинку. Вплив на здоров'я. Реклама. Вплив реклами на поведінку людини. Реклама в медіа. Як захиститися від

---

¹⁴ Комплекс корекційно-розвивальних вправ для розвитку дітей з ООП. URL: <https://naurok.com.ua/kompleks-korekciyno-rozvivajnih-vprav-dlya-rozvitku-ditey-z-ooop-412062.html>

¹⁵ Організація роботи асистента вчителя в інклюзивному класі. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009t1c-a99b.docx.html>

¹⁶ Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf>

¹⁷ Там само.

небажаного впливу реклами. Зміст і форма медіатекстів. Темі, емоційно-ціннісне навантаження медіатекстів. Елементи форми і їх значення для сприйняття основних ідей (колір, музика, анімація у мультфільмах), музика в рекламі.

Для учнів основного етапу навчання у початковій школі передбачено: уявлення про медіа, медіаграмотність. Мета і цільова аудиторія. Зіставлення інформації з різних джерел. Правдива і неправдива інформація. Емоційно-ціннісне навантаження медіатекстів. Візуальні медіа. Паперова та електронна книжка. Інтернет-ресурси для дітей (зокрема сайти дитячих журналів). Засоби масової інформації: газета, журнал. Елементи форми (колір, фото, шрифт). Аудіальні медіа. Засоби масової інформації: радіо. Аудіокнижка, онлайн радіо. Засоби впливу на радіослухачів (інтонація, тембр, фоонові шуми, музичний супровід). Аудіовізуальні медіа. Засоби масової інформації: телебачення. Види телевізійних програм (новинні, розважальні, ток-шоу, ігрові, спортивні, просвітницькі, дитячі). Мультфільм. Елементи форми (рухомі образи, звукові засоби). Інтернет. Комп'ютерні ігри, розроблені за мотивами відомих дитячих книжок, фільмів тощо. Реклама у друкованих виданнях, на радіо та телебаченні. Маніпуляція в медіа. Уявлення про маніпуляцію.

Отже, у початковій школі закладаються основи медіаграмотності, передбачено ознайомлення з поняттями (світлина, фотоколаж, мультфільм та іншими), рекомендовано створення простих медіапродуктів з урахуванням культури спілкування з медіа.

Для нашого дослідження важливо окреслити шляхи формування медіаграмотності у молодших школярів з ІІ. З цією метою необхідно врахувати:

1) вікові особливості дитини, нозології, що мають місце у її розвитку;

2) рекомендації Інклюзивно-ресурсного центру щодо навчання дитини з ООП (адаптований чи модифікований зміст програми, урахуваючи змістову лінію «Досліджуємо медіа»);

3) рівні підтримки учня;

4) педагогічні умови формування медіаграмотності в учнів з ООП.

Нами зацентровано увагу на педагогічних умовах:

1) застосування інноваційних методів навчання в оволодінні медіапродуктами;

2) добірка вправ та завдань до формування медіаграмотності в освітньому процесі.

У процесі нашого дослідження дібрано інноваційні методи навчання двох типів:

– на ознайомлення з термінами (медіаосвіта);

– розвиток умінь створювати медіапродукти.

Розглянемо першу групу методів.

Предметно-ознайомлюючий. Він передбачає ознайомлення із поняттями, що визначені у Типових освітніх програмах. Йдеться про те, що у першу чергу учневі з ІІІ слід роз'яснити призначення окремих пристроїв та роботу з ними. На адаптаційно-ігровому етапі дитина має мати уявлення про поняття телефон, гаджет, мобільний пристрій, комп'ютер, ноутбук, планшет, радіо, телебачення, вайбер, sms-повідомлення та ін.

На основному етапі навчання звертається увага на дефініції: цільова аудиторія, інформація, правдива, неправдива інформація, інтернет, маніпуляція.

Візуально-контактний. Спрямований на формування початкових умінь роботи з групами предметів, що стосуються медіа. Асистенту вчителя рекомендується поетапне ознайомлення з ними та алгоритмом користування. Акцент зміщується не на ігрові можливості засобів, а на їх практичне застосування в освітньому процесі. Наприклад, як знайти інформацію про дитячу енциклопедію у власному гаджеті, як визначити погодні умови на завтрашній день, як користуватися калькулятором тощо.

Інформаційно-навчальний. Передбачає ознайомлення учнів з медіапродуктами у підручниках для початкової школи. Відомо, що у них розміщені qr-коди, за допомогою яких освітній процес стає різностороннім, насиченим. Вони дають можливість:

- спрямувати роботу на прослуховування тексту;
- рекомендувати висловити власну думку щодо прослуханого;
- ознайомити із історією України, визначними людьми, тваринним та рослинним світом; явищами природи;
- отримати доступ до електронного видання через сканування коду у підручнику, журналі.

Асистенту вчителя слід пояснити їх спрямованість і алгоритм користування.

Окремі підручники містять тексти, що спрямовані на розвиток медіаосвіти. Відтак, О. Савченко у підручнику «Українська мова та читання» рекомендує рубрику Медіавіконце за темами: Дитячі журнали. Енциклопедії. Малюнок, ілюстрація. Вігальна листівка¹⁸.

Здоров'язберігаючі. Позаяк мова йде про застосування електронних пристроїв, то вкрай важливо навчити учнів з ООП культури користування ними. О. Антонова вказує на зростання частки дітей з

---

¹⁸ Українська мова та читання: підручник для 2 класу (частина 2) / Савченко О.Я. УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.

порушенням зору через активність перебування у гаджетах, комп'ютерах. З цією метою авторкою виокремлено напрями формування медіакультури у школярів, що включають: консультування батьків та школярів щодо видів інформації та їх впливу на здоров'я людини, дотримання норм користування комп'ютером, телефоном, правил користування мобільним зв'язком, здійснення профілактики ігрової залежності, захисту свого інформаційного простору¹⁹.

Реалізацію цієї групи методів рекомендуємо реалізувати через прийоми демонстрації, порівняння, показу, інструктажу.

Розглянемо другу групу методів, що пов'язана із формуванням медіаграмотності, розвитком умінь створювати медіапродукти.

Ігрові. Учням пропонуються ігри – дидактичні, інтелектуальні; ігри-подорожі, мандрівки за спеціально створеною картою, ігри-припущення, складання текстів на основі певної аналогії «Якби я був...». Наведемо приклад окремих з них.

Гра «Упізнай себе на світліні». Школяр описує свою родину, яка зображена на світліні. Завдання можна ускладнити проблемними запитаннями: Хто найстарший у сім'ї? Хто наймолодший? Хто знаходиться справа (зліва) на світліні?

Гра «Реклама». Учні класу складають рекламу на одну із тем. Учитель подає орієнтовний її текст і знайомить з поняттям «реклама». Асистент учителя допомагає дитині на основі предмета (малюнку) скласти рекламу за опорними словами.

Гра «Зв'яжись зі мною по телефону». Клас об'єднаний у групи, одна з яких звертається до учасників іншої на певну побутову тему. Учень з ІІІ має можливість включитися в роботу всього класу.

Як показує дослідження, такі ігри сприяють позитивній емоційній атмосфері, розвивають зв'язне мовлення, формують медіанавички та медіакультуру.

Текстоорієнтовані. Ключове питання у формуванні медіаграмотності полягає в системі роботи над медіатекстами. Важливим у цьому напрямі є ознайомлення учня з ІІІ з медіатекстом, що включає такий алгоритм дій:

1. Ознайомлення із взірцем.
2. Визначення особливостей тексту (структурних, мовних).
3. Побудова власного медіатексту за допомогою асистента учителя. Опишемо види робіт над окремими медіапродуктами.

Афіші. Робота над афішами у класі з інклюзивним навчанням сприяє розвитку навичок створення інформаційних матеріалів певної

---

¹⁹ Антонова О. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи» для педагог. працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.

тематики. На уроці вчитель демонструє зразки афіш, вказує на особливості побудови, донесення інформації до читача та спонукає молодших школярів до міркування на основі однієї із них.

– Ознайомтесь з афішами. Покажіть олівцем на афішу, в якій мова йде про виставу.

– Прочитайте назву вистави.

– Які елементи афіші допомагають нам зрозуміти, хто герой вистави?

– Чи вказано в афіші день, час показу вистави?

– Який театр знаходиться у м. Ужгород? Де розміщують афіші?

Після аналізу тексту учням у групах пропонується оформити афішу про інсценізацію одного із художніх текстів. Учень з ІІ виконує це ж завдання з асистентом учителя на основі оповідання, що містить ілюстрації до тексту. Як результат, школярі повинні усвідомити послідовність розробки афіші:

1. Формулювання мети та теми. Школяр має розуміти, що він має передати у повідомленні.

2. Пошук інформації: Учень формує разом з асистентом учителя інформацію, яку потрібно включити в афішу – дату, час, місце, опис події.

3. Визначення дизайну. Дитина добирає кольори, шрифти, які відповідають темі та привертають увагу.

4. Створення афіші з виділенням головної інформації, що передбачає ручне малювання із додаванням тексту, зображення. Школяр повинен виділити важливе повідомлення, щоб воно легко сприймалось.

Як показує наше дослідження, учень з ІІ володіє уміннями графічного зображення афіші, проте у словесному її описі мають місце труднощі в побудові речень, слововживанні.

Реклама. На уроках української мови та читання, я досліджую світ в учнів формуються уміння складання реклами. Учитель рекомендує найбільш вживані реклами у повсякденному житті й пропонує обрати із них улюблену. Завдання учням класу: створити власну рекламу на основі взірця улюбленого предмета. Підказка асистента вчителя стосуватиметься етапів побудови медіапродукту. Сучасна педагогічна наука пропонує низку прийомів роботи над складанням реклами. Нами рекомендуються такі:

– аналіз рекламних роликів: обговорення з учнями основних рис, які привертають увагу глядача – використання образів, музики, кольорів і тексту;

– здійснення класифікації рекламних роликів з категорій товарів або послуг;

– дослідження рекламного сюжету: хто головні персонажі, яка проблема вирішується;

– аналіз текстового повідомлення: обговорення текстів частини реклами; включаючи заголовки, лозунги, слогани та інші текстові елементи;

– визначення цільової аудиторії.

Важливим є обговорення питання, як уберегти себе від небажаного впливу реклами. З цією метою можна запропонувати для порівняння два її види – корисний та шкідливий продукт для здоров'я й обговорити з учнями у формі дискусії.

Комікси. Цей медіапродукт зацікавлює дітей, оскільки має графічний характер та казковий сюжет. Він стимулює дітей з ООП до читання та дослідження тексту, формує навички читання, культуру спілкування. Комікси сприяють розвитку медіаграмотності через розуміння та аналіз інформації, поданій у візуальній формі.

Комікси – серія малюнків з репліками у формі «бульбашок», розміщених у певній послідовності. Малюнки та зображення, які ілюструють комікси, сприяють мотивації до створення власного продукту, розвитку у дітей літературно-творчих здібностей, критичного мислення.

Алгоритм роботи:

– підготовка сюжетних малюнків відповідно до теми уроку та їх розгляд учнями;

– читання інформації, що подана у «бульбашках» коміксу;

– поєднання побаченого й прочитаного школярем;

– складання власного діалогу.

Асистент учителя має можливість заздалегідь дібрати репліки для побудови коміксу, що дасть можливість дитині вставити їх у бульбашку й проявити творчість у побудові.

Піктограми. Використовується як метод пояснення навчальної теми (наприклад, «Поняття про речення», 1 клас) та як засіб соціально-побутової орієнтації. Застосовуючи піктограми, доцільно здійснити екскурсії по місту, (селу) з показом важливих об'єктів та їх призначення за графічним зображенням. Асистент учителя використовує піктограми як мовні позначення з метою з'ясування у дитини її потреб. Пропонується серія малюнків, учень вибирає той, який характеризує його стан, як-от: «Хочу пити», «Йду на перерву» тощо.

Мультфільми. Фрагменти їх застосовуються на будь-якому уроці початкової школи з метою підготовки до сприймання тексту (урок читання); поведінки на вулиці (я досліджую світ); гри із фарбами (образотворче мистецтво). Мова йде про те, що у класі з інклюзивним навчанням транслюються частини мультфільмів з метою підвищення

мотивації до навчання, формування мовленнєвих умінь і навичок, підготовки до сприймання певної інформації.

Слід відмітити про важливість створення школярами власних медіапродуктів, їх індивідуальну або групову презентацію, роботу з простими візуальними медіапродуктами, медіатекстами. Ця робота здійснюється разом із асистентом учителя, акцент спрямовується на розвиток моральних та етичних якостей особистості, просте розуміння питання щодо авторських прав, конфіденційності та впливу медіа на суспільство.

Друга педагогічна умова – добірка вправ та завдань до формування медіаграмотності у освітньому процесі – реалізується через вправи: аналітичні, синтетичні, творчі, конструктивні, компетентнісно орієнтовані. Окремі з них.

Вправа «Мій улюбленець». Мета: формувати компетентності у галузі природничих наук, уміння класифікувати предмети. Дитині пропонуються фотографії та малюнки, що пов'язані з темою «домашні тварини». Завданням є розділити на дві колонки ці два види медіапродуктів.

Вправа «Креативний простір». Мета: формувати ключову компетентність – вільне володіння державною мовою, розвивати зв'язне мовлення. Учневі рекомендується за допомогою леґо-конструктора створити власний об'єкт (замок, хатину для песика тощо) та скласти розповідь про створений продукт, його призначення.

Вправа «Фото колаж». Мета: розвивати критичне мислення в сфері медіа, усвідомлення важливості відбору якісного «продукту» серед інформаційного потоку, створювати сюжет за заданою тематикою. Школярам необхідно створити колаж, використовуючи різні фотографії запропоновані вчителем, асистентом учителя. Тематика різнопланова: «Мое захоплення», «Екскурсія містом», «Літні розваги» та ін.

Вправа «Підготовка до свята». Мета: формувати предметну компетентність, здатність займатися медіаторчістю, сприяти створенню емоції радості, розвивати уяву, дрібну моторику рук, уміння презентувати власні напрацювання. Учневі на уроці технологій (трудове навчання) необхідно створити вітальну листівку, застосовуючи підручні матеріали. В основі вправи прийом кардмейкінг – створення власноруч вітальних листівок. Алгоритм роботи асистента вчителя й учня з ІІІ:

- вибір матеріалів, картону або паперу для основи листівки, кольоровий папір, тканини, блискітки, нитки, пластикові прикраси кольорові фломастери або фарби, які виконують оформлення листівки;

- формування основи листівки з паперу необхідного розміру та форми;

- добірка зображень та декорацій: декоративні елементи, квіти, прикраси, обрізані зображення тощо;
- написання привітання відповідно до дизайну;
- підпис і відправлення.

Асистент вчителя демонструє нетрадиційні стилі оформлення листа: гранж – краї паперу рвані, кольори неяскові; ретро – стиль старовинний, декор – гудзики, тканина; міні-листівка, яка не містить зайвих елементів.

Вправа «У світі соціальних мереж». Мета: навчити учнів безпечно і відповідально користуватися соціальними мережами, розвивати здатність критично сприймати інформацію, попередження медіабулінгу. Учитель пропонує обговорити правила безпечного використання соціальних мереж, питання приватності та етики спілкування онлайн. Учень із ІІІ спільно з асистентом учителя розглядає приклади реальних ситуацій, пов'язаних з безпекою в Інтернеті, і обговорює, як уникати проблем.

Вправа «Візуальна грамотність». Мета: ознайомити школярів з поняттями в галузі медіа, різновидами медіапродуктів, розпізнавати упередженість, викривленість змісту, дезінформацію, здатність аналізувати візуальний контент. Учитель демонструє різні зображення, пропонуючи проаналізувати їх зміст та можливі маніпуляції. У подальшому пропонується обговорення, як зображення можуть впливати на сприйняття інформації та як розпізнавати візуальні маніпуляції.

Вправа «Правда чи вигадка?». Мета: формувати в учнів медіакультуру, емоційно-ціннісне ставлення до подій, ситуацій; розвивати навички аналізу та інтерпретації медіаінформації. Учитель пропонує кілька простих історій, деякі з яких правдиві, а – деякі вигадані. У подальшому проходить обговорення важливості перевіряти інформацію та не довіряти всьому побаченому чи почутому.

Вправа «Упізнай». Мета: ознайомити з розповсюдженими видами маніпуляцій у медіапросторі, розвивати навички розпізнавати неправдиву інформацію, формувати власне ставлення до медіа, критичного мислення. Учитель демонструє декілька справжніх і фейкових шкільних новин, завданням стає визначити, які з них є правдивими, а які – ні, і пояснити свій вибір. Асистент учителя роз'яснює дитині з ІІІ ознаки фейкових новин, як-от сенсаційні заголовки, надмірна емоційність, неправдивість інформації.

Вправа «Хто автор?». Мета: навчити визначати авторство й джерела інформації, розвивати спостережливість та увагу. Учитель на узагальнюючих уроках з української мови та читання презентує учням твори різних жанрів, учні вибирають із переліку їх авторів. Асистент учителя для учня з ООП створює «павутинку» з метою формування синтетичних умінь.

прочитайте правила користування ним, покажіть місце для його відпочинку. Доцільно пропонувати дитині провести спостереження за роботою старшого товариша у цій кімнаті.

2. З'ясуйте, яким колом знань володіє учень про мас-медіа. З цією метою проведіть гру-спостереження «Це мені цікаво, це – ні».

3. Вивчіть систему та досвід роботи вчителя класу щодо формування медіаграмотності на уроках початкової школи. Візьміть участь у створенні класного осередку, доповнивши його, виходячи із уподобань та можливостей дитини з ООП.

4. Пропонуйте залучати команду супроводу до застосування дитячих фільм, казок із обов'язковим їх обговоренням.

5. Створіть в одному із осередку класу «Авторське фото», який буде оформлено за допомогою світлин з різних життєвих, шкільних подій, зроблених учнями. Авторський куточок слід оновлювати щомісяця, з метою формування умінь створення світлин та їх відбору.

Таким чином, нами визначено шляхи розвитку медіаграмотності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями та сформульовано методичні рекомендації асистенту вчителя у роботі з медіапродуктами.

ВИСНОВКИ

Формування медіаграмотності в учнів початкової школи є важливою частиною сучасної освіти. Медіаграмотність, як результат медіаосвіти, передбачає здатність особистості критично сприймати, аналізувати і перевіряти інформацію отриману через медіа, оцінювати, використовувати та створювати медіапродукти. Проаналізовано одну із змістових ліній «Досліджуємо медіа» Типової освітньої програми для учнів 1–2 та 3–4 класів.

Визначено шляхи формування медіаграмотності у молодших школярів з ІІІ з урахуванням: вікових особливостей дитини, нозології, що мають місце у її розвитку; рекомендацій Інклюзивно-ресурсного центру щодо навчання дитини з ООП (адаптований чи модифікований зміст програми, урахуваючи змістову лінію «Досліджуємо медіа»); рівнів підтримки учня; педагогічних умов формування медіаграмотності у учнів з ІІІ.

Закцентовано увагу на педагогічних умовах: застосування інноваційних методів навчання в оволодінні медіапродуктами; добірка вправ та завдань до формування медіаграмотності у освітньому процесі.

У процесі дослідження дібрано інноваційні методи навчання двох типів: на ознайомлення з термінами (медіаосвіта); розвиток умінь створювати медіапродукти. Добірка вправ та завдань до формування медіаграмотності у освітньому процесі включала вправи аналітичні,

синтетичні, творчі, конструктивні, компетентісно-орієнтовані. Серед них: «Мій улюбленець», «Креативний простір», «Підготовка до свята», «Візуальна грамотність» та ін.

Діти з ООП наділені різними здібностями та можливостями, тому важливо враховувати їхні індивідуальні характеристики при виборі та використанні медіапродуктів. Окремі з них потребують аудіо підтримки, а інші – візуальних підказок. Відмітимо, що кожен учень з ПП має потенціал для розвитку, формування ключових компетентностей і, за умови мультидисциплінарного підходу, застосування інноваційних педагогічних технологій, досягається формування медіаграмотності та забезпечується подальша соціалізація особистості.

АНОТАЦІЯ

У монографії визначено теоретичні аспекти розвитку медіаграмотності в інклюзивному освітньому середовищі та шляхи її формування у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Закцентовано увагу на ключових поняттях дослідження. Медіаосвіта молодших школярів з ООП включає систему знань, умінь, навичок, спрямованих на оволодіння медіапродуктами у межах адаптованих чи модифікованих програм з метою формування у них демократичних та морально-етичних цінностей у процесі використання масмедіа. Медіаграмотність, як результат медіаосвіти, передбачає здатність особистості критично сприймати, аналізувати і перевіряти інформацію отриману через медіа, оцінювати, використовувати та створювати медіапродукти.

Подано реалізацію визначених педагогічних умов: застосування інноваційних методів навчання в оволодінні медіапродуктами; добірка вправ та завдань до формування медіаграмотності у освітньому процесі. Подано опис видів робіт над окремими медіапродуктами у початковій школі: афішами, рекламою, піктограмами, коміксами, мультфільмами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

2. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід. Навч. посібн./ О. Т. Баришполець, Л.А. Найдьонова, Г.В. Мироненко, О.Є. Голубева, В.В. Різун та інш. / за ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Баришпольця. К. Міленіум, 2009. 440с.

3. Постанова Кабінету Міністрів України. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. 15.09.2021 за № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голова ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

6. Словник з медіаграмотності. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/slovyk.pdf>

7. Султанова Л., Прокофьева В. Медіаграмотність як інструмент освоєння соціального та комунікаційного середовища. IV Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Кам'янець-Подільський, 19 травня 2022 р. / редкол. Т.В. Калинюк (відп. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 166 с.

8. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя / Волошенюк О. В., Ганик О. В., Голошапова В. В., Дегтярьова Г.А, Іванова І. Б., Кожанова А. Ю., Пиза Г. Ю., Шкребець О. О, Янкович О. І. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 234 с.

9. Старагіна І. П. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі. Навчально-методичний посібник / за редакцією О.В. Волошенюк, В. Ф. Іванова Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 58 с.

10. Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі : навч.-метод. посібник / уклад. : В. В. Байдик, О. В. Проніна; за заг. ред. В. В. Байдик. Лисичанськ, 2021. 66 с.

11. Дубовик С., Готмар А. Формування в молодших школярів умінь створювати медіапродукти. *Молодий вчений*, 2 (90), 2021. 171–175. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-33>

12. Трикоз С. В., Блеч Г. О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.

13. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

14. Комплекс корекційно-розвивальних вправ для розвитку дітей з ООП. URL: <https://naurok.com.ua/kompleks-korekciyno-rozvivalni-hvprav-dlya-rozvitku-ditey-z-ooop-412062.html>

15. Організація роботи асистента вчителя в інклюзивному класі. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009t1c-a99b.docx.html>

16. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України

від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyuan.pdf>

17. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р. Б. 3–4 клас. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyuan.pdf>

18. Українська мова та читання: підручник для 2 класу (частина 2) / Савченко О.Я. УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.

19. Антонова О. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи» для педагог. працівників. Київ : Генеза, 2020. 96 с.

Information about the author:

Stebliuk Svitlana Vasylivna,

Doctor of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Physical Therapy,

Rehabilitation, of Special and Inclusive Education

Uzhhorod National University

Narodna Square, 3, Uzhhorod, 88000, Ukraine